

Construction and Examining Psychometric Properties of the First Period of Development Scale Based on a Quranic Development System

Kosar Shirvan^{1*} , Hadi Bahrami-Ehsan¹ , Fatemeh Fayyaz² , Ahmad Reza Okhovat³

1- Psychology Group, Department of Educational Science and Psychology, University of Tehran, Tehran, Iran.

2- Educational Science and Psychology Group, Women Research Center, Alzahra University, Tehran, Iran.

3- Holy Quran and Etrat School, University of Tehran, Tehran, Iran.

*Correspondence should be addressed to Ms. Kosar Shirvan; Email: shirvankosar@yahoo.com

Article Info

Received: Des 26, 2021

Received in revised form:

Jan 22, 2022

Accepted: Feb 14, 2022

Available Online: Sep 23, 2023

Keywords:

Assessment

Child

Quranic Development System

Validity and reliability

Abstract

Background and Objective: Childhood is the most important and sensitive period of human development, and its evaluation is one of the most important tasks of parents and experts in this field. Despite the availability of various scales, it is necessary to devise scales on an Islamic theoretical basis. The present study aims at constructing the first period of a development scale based on a Holy Quran development system (Okhovat 2014-2019) and examining its validity and reliability.

Methods: The research is based on an exploratory mixed methodology. The scale was devised in the qualitative section, while the quantitative section evaluated its validity and reliability. The research population consisted of the parents of children aged 5-7 years in Tehran who were sampled by the cluster sampling method. The sample size was 820 in the main step. In the present study, all ethical considerations were observed and the authors reported no conflict of interests.

Results: The validity (0.78) and reliability ratios (0.94) indicate the acceptable validity and reliability of the scale. Exploratory factor analysis indicated that the scale consisted of two fundamental factors, and the loading factor of items was higher than 0.4. In studying structural validity, the scale included two infrastructural factors and eight components. All paths from items to factors were significant at the 0.05 level. The scale enjoys proper structural validity.

Conclusion: The findings suggest that the developed scale, titled *the developmental scale of Tayyeb words*, is a proper instrument to be used in the Iranian community.

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i3.37887>

Please cite this article as: Shirvan K, Bahrami-Ehsan H, Fayyaz F, Okhovat AR. Construction and Examining Psychometric Properties of the First Period of Development Scale Based on a Quranic Development System. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(3):58-74. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i3.37887>

Summary

Background and Objective

Childhood is the most important and sensitive period of human growth and its evaluation is one of the most important tasks of parents and experts in this field. Considering the richness of Islamic resources, one can explore the rules and norms on human development. The Quranic development system is a theoretical model based on the Quran that explains the development and transformation in two dimensions of natural and innate growth,

from birth to the end of life in six periods, taking into account the needs and indicators of achieving the goals of each period. Based on this model, in the first period, the child's senses, emotions and thinking are activated in background of tayyeb things to lead to tayyeb selection. Parents' awareness and prevention of developmental disorders in cognitive, behavioral, and emotional dimensions requires valid scales that can be easily used. Despite the availability of various scales, it is necessary to devise scales on the Islamic theoretical basis that can evaluate different aspects and expectations of growth in any field as well as

provide a profile of child's growth capabilities and childhood disorders. The present study aims at constructing the first growth period scale based on the Holy Quran growth system (Okhovat 2014-2019) (7-14) and examining its validity and reliability.

Methods

Compliance with ethical guidelines: All the ethical principles, including confidentiality of the questionnaire information, obtaining informed consent of the participants, and leaving the participants free to leave the study, were observed in the present study.

The present study is exploratory in terms of method, conducted using mixed method and is developmental in terms of purpose. In the qualitative section, the indicators for evaluating the scale were devised through meetings attended by Holy Quran experts and relevant psychologists. In the quantitative section, the validity was evaluated by such methods as content, face, and structural validity measures. In the meantime, its reliability was evaluated by two internal consistency and split-half method. The research population consisted of the parents of children aged 5-7 years in Tehran who were selected by the cluster sampling method. Sample sizes were 102 and 820 in the preliminary and main steps, respectively.

Results

Validity (0.78) and reliability (0.94) ratios indicate acceptable validity and reliability of the scale. The results of exploratory factor analysis by the parallel analysis technique indicated that the scale consisted of two fundamental factors, and the loading factor of the items was higher than 0.4. Studying structural validity by the confirmatory factor analysis indicated that the scale included two infrastructural factors and eight components. The first factor, titled *Word comprehension*, includes three components: affective expression in inspiration and accent, behavioral expression in inspiration and accent, and name and word. The second factor, titled *Propositional comprehension*, included five components: adverb, verb, conjunction, condition, motivation, and attention shifting. All paths from items to factors were significant at the 0.05 level. The scale enjoys proper structural validity.

Conclusion

According to the Holy Quran development system, speech is considered as the development indicator in childhood and is a means of enhancing the capabilities and recognizing the

potential features. The developmental structure of this scale is fully consistent with the language development structure, and the findings of this study are consistent with the theories and research evidence in the language field (27). It seems that this scale can evaluate different aspects of a child's cognitive, social, and motor skills, as well as emotional development, and one can consider speech as one of the most appropriate indicators of child's development. The activation rate of senses is related to the tayyeb vocabulary stored in a child's mind. The concepts of causality and mediation, ownership, temporal and spatial limitations, and understanding the difference are formed in a child by the types of adjectives and adverbs. The type of confrontation children are exposed to can be tracked in the verbs used by them. In the meantime, the activation rate of a child's thought can be observed in the reference, chapter, and capability of using words can be continuously and distinctly observed. Orientation and conditions show a child's mental definitions and statements. Likewise, self-regulation relates to a child's attention activation. Growth evaluation should be according to the social and cultural context of that society (37). Newsha's Cognition, Social Communication, and the Movement Development Test (38) are one of the most important native standard scales that are comparable to the researcher-made scale in terms of growth assessment dimensions. The language development assessment scales were also developed to measure language acquisition disorders and not to be an indicator of the child's general development. Children's Language Development Scale (39) is a native standard scale for assessing language development. The important point is that these two scales were compiled based on the empirical foundations of development abilities. The distinguishing feature of the Tayyeb Speech Developmental Scale is the assessment of behavioral, emotional, cognitive, and attention dimensions based on the development of speech in a child. A child's tayyeb words development rate is evaluated on this scale and, in line with this, the ultimate development in the first period, namely tayyeb selection, is also involved in addition to measuring the aspects of material capabilities. The findings suggest that the first period of the development scale based on the Holy Quran development system, titled *the developmental scale of Tayyeb words*, is a proper and valid instrument to be used in the Iranian community and can be easily implemented by parents, coaches, and experts.

Acknowledgment

The authors would like to appreciate the Holy Quran and Psychology Research Department at the University of Tehran who sincerely paved the way for researchers in producing Islamic psychology.

Ethical considerations

According to the authors of the article, the present research is a part of the master's thesis of the first author with code 141095.

Funding

According to the authors of the article, this study did not have a financial sponsor and was carried out at the personal expense of the authors.

Conflict of interest

The authors of the article reported no conflict of interests.

Authors' contribution

Data writing and analysis: first author; initial idea: first and third authors; Scientific supervisor and supervising the work and revising the text: second to fourth authors.

بناء وفحص الخصائص السيكومترية لمقياس فترة النمو الأولي بالاعتماد على نظام النمو القرآني

كوثر شيروان^{١*}، هادي بهرامي إحسان^٢، فاطمة فياض^٣، أحمد رضا أخوت^٣

١- قسم علم النفس، كلية علم النفس والعلوم التربوية، جامعة طهران، طهران، إيران.

٢- قسم علم النفس والعلوم التربوية، مركز دراسات النساء، جامعة الزهراء، طهران، إيران.

٣- مدرسة القرآن والعقيدة (ع)، جامعة طهران، طهران، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيدة كوثر شيروان؛ البريد الإلكتروني: shirvankosar@yahoo.com

الملخص

معلومات المادة

خلفية البحث وأهدافه: لاشك أن فترة الطفولة أهم فترة في حياة الإنسان على الإطلاق. ففي هذه الفترة يتحدد نمو الإنسان ولهذا تقع على عاتق الأيوين مهام كبيرة يجب القيام بها إلى جانب الأحصائيين في هذا المجال لتسيير عملية النمو بسلاسة. ومع وجود معايير عديدة، فإن من الضروري وضع معايير على أساس الشريعة الإسلامية وتعاليم القرآن. ولهذا تسعى هذه الدراسة بناء معيار الفترة الأولى من النمو القائم على منظومة النمو القرآني لدى الباحث أخوت ودراسة صمود هذا النمو وحركيته.

الوصول: ٢١ جمادى الاول ١٤٤٣
وصول النص النهائي: ١٩ جمادى الثاني ١٤٤٣
القبول: ١٢ رجب ١٤٤٣
النشر الإلكتروني: ٧ ربيع الاول ١٤٤٥

الكلمات الرئيسية:

التقييم

السردي والثابت

الطفل

منظومة النمو القرآني

منهجية البحث: اعتمدت الدراسة على المنهج الإندماجي الإكتشافي. والجمعية الإحصائية فقد شملت آباء وأمهات الأطفال الذين تتراوح أعمارهم بين خمسة سنوات حتى سبع سنوات في مدينة طهران وقد اختير ٨٢٠ فرداً عبر منهج أخذ العينات العنقودية. يُذكر أنه تمت مراعاة جميع الموارد الأخلاقية في البحث وإضافة إلى ذلك فإنّ مولفي البحث لم يشيروا إلى أيّ تضارب في المصالح.

المعطيات: أشار المؤشر الروائي إن المعيار يشكل ٧٨% ومعدل الصمود يشكل ٩٤% وهو ما كان يُقصد في أول البحث. والتحليل العلمي الإكتشافي فقد أشار إلى أنّ معيار العامل يتكون من عاملين محوريين وقد اخذ عامل الأسئلة المطروحة في الإستبيان ٤% من مجموع النسبة المئوية. اما العامل السردي البنائي فقد تكوّن من عاملين أساسيين وثمانية مكونات. كما أظهرت الدراسة أنّ جميع الطرق التي رسمتها الأسئلة وتّجه نحو العوامل الأخرى كانت تشكل ٥/٠% من مجموع النتائج وهي ذات دلالة إحصائية واضحة وأنّ المعيار السردي للبنية كان متناسباً مع المكونات الأخرى.

الاستنتاج: أظهرت النتائج أن معيار التحقيق يؤكد على عامل الكلام الطيب ويعتبره آلية مناسبة لإستخدامه في المجتمع الإيراني.

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Shirvan K, Bahrami-Ehsan H, Fayyaz F, Okhovat AR. Construction and Examining Psychometric Properties of the First Period of Development Scale Based on a Quranic Development System. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(3):58-74. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i3.37887>

ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس دوره اول رشد مبتنی بر منظومه رشد قرآنی

کوثر شیروان^{*۱}، هادی بهرامی احسان^۲، فاطمه فیاض^۲، احمدرضا اخوت^۳

۱- گروه روان‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲- گروه روان‌شناسی و علوم تربیتی، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.

۳- مدرسه دانشجویی قرآن و عترت (ع)، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

*مکاتبات خطاب به خانم کوثر شیروان؛ رایانامه: shirvankosar@yahoo.com

اطلاعات مقاله

دریافت: ۵ دی ۱۴۰۰

دریافت متن نهایی: ۲ بهمن ۱۴۰۰

پذیرش: ۲۵ بهمن ۱۴۰۰

نشر الکترونیکی: ۱ مهر ۱۴۰۲

واژگان کلیدی:

ارزیابی

روایی و پایایی

کودک

منظومه رشد قرآنی

چکیده

سابقه و هدف: دوره کودکی مهم‌ترین و حساس‌ترین دوره رشد انسان و ارزیابی آن از مهم‌ترین وظایف والدین و متخصصان این حیطه است. با وجود مقیاس‌های متعدد، تدوین مقیاس‌هایی با مبنای نظری اسلامی ضرورت دارد. از این رو، هدف پژوهش حاضر ساخت مقیاس دوره اول رشد مبتنی بر منظومه رشد قرآنی اخوت و بررسی روایی و پایایی آن بوده است.

روش کار: روش پژوهش حاضر طرح آمیخته اکتشافی است. جامعه آماری پژوهش والدین کودکان پنج تا هفت ساله شهر تهران بود که در اجرای اصلی ۸۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. در بخش کیفی، تدوین مقیاس و در بخش کمی ارزیابی روایی و پایایی انجام شد. در این پژوهش همه مسائل اخلاقی رعایت شده است و مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: شاخص روایی ۰/۷۸ و ضریب پایایی ۰/۹۴ نشان‌دهنده روایی و پایایی مطلوب مقیاس است. تحلیل عاملی اکتشافی نشان داده است که مقیاس دارای دو عامل محوری؛ و بار عاملی گویه‌ها بیشتر از ۰/۴ بود. در بررسی روایی سازه، مقیاس شامل دو عامل زیربنایی و هشت مؤلفه بود. تمام مسیرها از گویه‌ها به عامل‌ها در سطح ۰/۰۵ معنادار بودند و مقیاس روایی سازه مناسبی داشت.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان می‌دهد که مقیاس محقق‌ساخته با عنوان مقیاس تحولی کلام طیب ابزاری مناسب برای استفاده در جامعه ایران است.

استناد مقاله به این صورت است:

Shirvan K, Bahrami-Ehsan H, Fayyaz F, Okhovat AR. Construction and Examining Psychometric Properties of the First Period of Development Scale Based on a Quranic Development System. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(3):58-74. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i3.37887>

مقدمه

این حوزه وجود دارد، هدف مشترک آنان مشخص کردن عواملی است که موجب ثبات یا تغییرات در طول زندگی فرد می‌شود (۳). روان‌شناسی رشد این مسئله را به رسمیت می‌شناسد که پیشرفت علمی نیازمند نظام‌های مفهومی

روان‌شناسی رشد به فهم ثبات و تغییرات در طول زندگی فرد می‌پردازد (۱-۳). با همه تفاوت‌هایی که در دیدگاه محققان

رشد سایر ابعاد وجودی کودک است که با شاخص‌بودن کلام در دوره اول رشد هماهنگ است. در منظومه رشد برای مطالعه سیر تحول انسان دو واژه بلوغ و رشد هر دو بررسی شده است. مفهوم رشد در قرآن برخلاف مفهوم روان‌شناختی آن که تنها ناظر به تغییرات توان‌های طبیعی انسان است، بر سیر انسان در مراتب فطری و غیرمادی تأکید دارد و بلوغ در قرآن به معنای رسیدن به حدی از توانمندی است که فرد در آن توان انجام کاری را به صورت خودجوش یافته است (۹). در واقع، رشد با بُعد فطری و بلوغ با بُعد طبیعی سروکار دارد. رشد یک وجه فطری و یک وجه طبیعی دارد که وجه طبیعی به واسطه تداوم زندگی دنیایی از دوره‌ها و مراحل برخوردار است و ساحت ملکوتی که از مؤلفه‌های مختلفی پدید می‌آید در کنار یکدیگر مراتب رشد را شکل می‌دهند. بر اساس آیات قرآن برای انسان در بدو ورود به دنیا غایت و مقصدی در نظر گرفته شده و برای نزدیک شدن به آن مسیر مشخص به صورت مرتبه‌ای، امکانات مادی برای وی فراهم شده است و نحوه استفاده از این نعمات در جهت مقصد حقیقی، میزان موفقیت در طی کردن مسیر و رشدیافتگی فرد را نشان می‌دهد (۱۰). هدف اصلی روان‌شناسی اسلامی رشد معنوی (۱۵) و هدف رشد رسیدن به قرب الهی است که این هدف تمام ابعاد وجودی او را در بر می‌گیرد (۱۶).

دوره اول رشد هم‌زمان با دوره کودکی است و منظور از کودک، کلمه طفل در قرآن است. با توجه به اهمیت آن در دیدگاه اسلامی مراحل مختلفی بر اساس روایات اهل بیت (ع)، ارائه شده است که می‌توان حدود آن را از ابتدای تولد تا توانمندشدن در سخن‌گویی در نظر گرفت (۱۷). از این دیدگاه غایت رشد در دوره کودکی، فعال‌شدن حواس، عواطف و تفکر کودک در بستری از طیبات تا رسیدن به طیب‌گزینی است.

با وجود شواهد روزافزون از وضعیت رشد در این دوره، همچنان نیازمند رسیدن به فهم عمیق‌تری از وضعیت مطلوب رشد کودک هستیم (۱۸-۲۰). تاکنون به ارزیابی رشد کودکان اغلب در ابعاد زبان‌دریافتی و بیانی، مهارت‌های حرکتی، مهارت‌های خودیاری و شناختی توجه شده است (۲۱). با وجود پرسش‌نامه‌های مختلف، به دلیل اینکه بیشتر آنها در کشورهای غربی ساخته شده‌اند و از نظر فرهنگی و بافتی تفاوت زیادی با سایر کشورها دارند (۲۲، ۲۳)، مقیاس مناسبی برای سنجش رشد کودکان بر اساس مبانی اسلامی وجود ندارد. همچنین بسیاری از ابزارهای موجود نیاز به اجرای متخصص دارد و ابزاری که به راحتی والدین بتوانند از آن

جدیدی است که به صورت یکپارچه ماهیت پیچیده رشد را نشان دهد (۴).

دین اسلام می‌تواند چارچوب وحدت‌بخشی ارائه کند که می‌توان بر اساس آن قواعد مربوط به رشد را کشف نمود. پژوهشگرانی چون قائمی‌مقدم و همکاران (۵) مراحل تحول بر اساس منابع اسلامی را بررسی نموده‌اند که مقاطع زندگی انسان را بر اساس آیات و روایات نشان داده‌اند. منظومه رشد قرآنی که طی چندین پژوهش از طریق روش‌های تدبیر در قرآن بر اساس مجموعه ده‌جلدی روش‌های تدبیر در قرآن (۶) تدوین شده است (۷-۱۴)، الگوی نظری است که با رویکردی روشمند طی چندین پژوهش از قرآن و روایات اهل بیت (ع) استخراج شده است. این الگو یکی از نظریه‌هایی است که می‌تواند در یک نظام جامع سیر تحول ابعاد مختلف رشد شناختی، اجتماعی و هیجانی انسان را تبیین نماید. در این منظومه دوره‌های رشدی انسان به شش دوره حدوداً پنج تا هفت ساله تفکیک می‌شود؛ دوره آموزش کلام، مشورت و ادب، بلوغ عقلی، بلوغ عاطفی، بلوغ لیبی و بلوغ عبودیتی هر یک دارای اقتضانات، غایت‌ها و مؤلفه‌های خاص خود هستند. منظومه رشد با داشتن رویکردی قرآنی و روایی به رشد و تحول، دارای وجه امتیاز خاصی نسبت به رویکردهای دیگر است و آن تأکید بر محور فطری رشد علاوه بر محور طبیعی رشد است. رشد از این منظر به معنای طی کردن مراحل بلوغ طبیعی در بستر رشد فطری است. هر یک از دوره‌ها دارای مؤلفه‌های طبیعی و مؤلفه‌های فطری است. در دوره اول رشد محور فطری بر واژه طیب تأکید دارد. طیب به معنای هر آن چیزی است که موافق طبع و فطرت است. در دوره اول رشد حواس، توان نطق، کلام و عواطف او فعال می‌شود. رشد در دوره اول زمانی تحقق می‌یابد که کودک در بستر طیبات دیداری، شنیداری، تغذیه‌ای، باوری، محیطی و... قرار گرفته و توان‌هایش در جهت مثبت و رضای الهی شکوفا شود (۸). دوره‌های رشد قرآنی با روان‌شناسی در توان‌های طبیعی تناظراتی دارد؛ مثلاً شکل‌گیری اعتماد، خودمختاری و ابتکار از مراحل رشد روانی اجتماعی اریکسون^۱ در دوره کودکی با شکل‌گیری مفهوم ولایت و حس کرامت در منظومه رشد قرآنی هماهنگ است. دوره‌های رشد پیاژه^۲ از جهت سیر حرکت از حس محوری به رشد شناختی انتزاعی با این نظریه کاملاً همسو است. همچنین، در دیدگاه پیاژه رشد زبان تابع

^۱) Ericsson

^۲) Piaget

را ثبت نمایند. در ارزیابی روایی صوری^۳ از روش کمی نمرات تأثیر گوئی^۴ جهت حذف عبارت‌های نامناسب استفاده شد. بدین منظور، پانزده نفر از والدین گروه نمونه سؤالات را بر اساس سادگی و قابل‌فهم بودن ارزیابی کردند. سپس پرسش‌نامه به صورت اولیه برای ۱۰۲ نفر از گروه هدف اجرا و پایایی آن ارزیابی شد. با استفاده از روایی سازه^۵، ساختار عاملی آزمون ارزیابی شد. تحلیل عاملی اکتشافی با روش تحلیل موازی انجام و پس از آن تحلیل عاملی تأییدی بررسی شد.

جامعه آماری پژوهش والدین کودکان مهد و پیش‌دبستانی پنج تا هفت ساله شهر تهران و روش نمونه‌گیری از نوع خوشه‌ای بود. بدین منظور، مناطق بیست‌وشش‌گانه شهر تهران در نظر گرفته شد و از طریق مراجعه به مهد و پیش‌دبستانی‌های این مناطق نمونه‌گیری به عمل آمد. ملاک‌های ورود به پژوهش برای مادران سکونت در شهر تهران، داشتن فرزند ۵ تا ۷ ساله و داشتن سواد خواندن و نوشتن بود و ملاک خروج نیز وجود برخی اختلالات در فرزند مانند اوتیسم، عقب‌ماندگی ذهنی و اختلال در تکلم بود که با توجه به اینکه نمونه‌ها از مهد کودک انتخاب شده بودند، هیچ نمونه‌ای دارای ملاک خروج نبود. برای تعیین حجم نمونه در تحلیل عاملی، کامری و لی^۶ (۲۸) حجم نمونه ۱۰۰ را ضعیف، ۲۰۰ را نسبتاً خوب، ۳۰۰ را خوب، ۵۰۰ را خیلی خوب و ۱۰۰۰ و بیشتر را عالی معرفی کرده‌اند. در این پژوهش، حجم نمونه در اجرای اصلی ۸۲۰ نفر بود.

یافته‌ها

در بخش کیفی، مفاهیم بنیادی منظومه رشد قرآنی با محوریت کتب مربوط به دوره اول رشد -فرایندشناسی رشد (۷)، معناشناسی رشد (۸)، سند تربیت کودک طیب (۱۰)، اصول و مهارت‌های تربیت کودک ۲ تا ۷ سال با رویکرد طیب‌گزینی (۱۱)، با کودکان خود طیب سخن بگویم (۱۲)، سند تعلیم و تزکیه (۱۳) و دوره اول رشد تفکر اجتماعی (۹) - طی جلساتی متشکل از روان‌شناسان و پژوهشگران علوم قرآنی مسلط به این نظریه بررسی، تحلیل و مؤلفه‌های این دوره تعریف شد.

استفاده کنند، موجود نیست. علاوه بر این، کودکان معمولاً در محیط‌های مختلف با توجه به ویژگی‌های محیط، میزان آشنایی و خلق و خویشان، رفتارهای متفاوتی نشان می‌دهند که سنجش را دشوار می‌نماید (۲۴). به همین دلیل، استفاده از ابزارهای والدگزارش‌دهی^۱ کاربرد فراوانی پیدا کرده و مطالعات فواید آن را تأیید کرده است (۲۵-۲۷). مشخص نمودن انتظارات رشد، به دست آوردن نیم‌رخ توانمندی‌ها و شناسایی به موقع اختلال و بهره‌گیری از نتایج آنها در برنامه‌ریزی‌های آموزشی، درمانی و پژوهشی اهمیت بسیار زیادی دارد (۱۸-۲۰). پژوهش حاضر به دلیل اهمیت عینی‌سازی مفاهیم و مؤلفه‌های این دوره، نخست مؤلفه‌های آن را بر اساس این الگو تبیین نموده است. در گام دوم، از آنجاکه مقیاسی برای ارزیابی وضعیت مطلوب انتهای این دوره (پنج تا هفت سالگی) بر اساس این منظومه تهیه نشده و لزوم در اختیار داشتن آن، این مقیاس تدوین و روایی و پایایی آن ارزیابی شده است.

روش کار

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در این پژوهش تمامی اصول اخلاقی مرتبط از جمله محرمانه بودن پرسش‌نامه‌ها، رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان و اختیار خروج از پژوهش رعایت شده است.

مطالعه حاضر از نظر هدف، از نوع تحقیق و توسعه و از نظر روش گردآوری داده، طرح تحقیق آمیخته اکتشافی است. در بخش نخست از روش تحلیل محتوای کیفی جهت دار به منظور گسترش مفهومی نظریه و ساخت مقیاس استفاده شد. در این بخش، طی جلساتی با حضور کارشناسان علوم قرآنی و روان‌شناس مؤلفه‌های این دوره و شاخص ارزیابی بررسی و گویه‌ها تدوین شد. روش تحقیق در ارزیابی مقیاس پیمایشی بود و از روایی محتوایی، صوری و سازه جهت بررسی روایی ابزار استفاده شد. برای تعیین روایی محتوایی از دو روش کیفی و کمی بر اساس الگوی لاوشه^۲ استفاده شد. بدین صورت که ۱۰ نفر از متخصصانی که با منظومه رشد قرآنی آشنایی داشتند (شامل پنج نفر قرآن‌پژوه و پنج نفر روان‌شناس مسلط به این نظریه) با استفاده از یک لیست پنج‌درجه‌ای میزان موافقت یا مخالفتشان را با مؤلفه‌ها و گویه‌ها اعلام نمودند. همچنین از آنان درخواست شد که گویه‌های پیشنهادی خود

³ Face validity

⁴ Item impact scor

⁵ Construct validity

⁶ Comrey & Lee

¹) Parent report

²) Lawsh

جدول ۱) مؤلفه‌های دوره اول رشد

مؤلفه‌ها	تعریف
عواطف	احساس امنیت نسبت به محیط پیرامون و دیگران که موجب شکل‌گیری رفتارهای آرام و بدون تنش و همراه با نشاط شده که نشان‌دهنده میزان دریافت محبت و عواطف از والدین است.
نطق (ابراز بیرونی)	ابراز هیجانات، باورها و رفتارها به محیط بیرون است.
کلام	برقراری ارتباط از جانب متکلمی به مخاطبی با قصدی مشخص که گاهی می‌تواند با گفتار همراه باشد و یا غیرکلامی باشد.
حواس	منظور حواس پنج‌گانه اعم از بینایی، شنوایی، چشایی، بویایی و لامسه است.
قول (تعاریف و گزاره‌های ذهنی)	تعاریف ذهنی فرد نسبت به خود، خدا، دیگران یا هستی و درواقع نظام باوری و نگرشی که در فرد وجود دارد و ممکن است اظهار شود یا خیر.

است. همچنین در روش دونیمه‌سازی، ضریب همبستگی اسپیرمن - براون^۳ و دونیمه گاتمن^۴ معادل ۰/۹۱ به دست آمد. در این مرحله، گویه‌هایی که قدر مطلق ضریب همبستگی آنها کمتر از ۰/۳ بود، از مقیاس حذف و ۷۳ گویه تأیید شد. سپس، مقیاس با حجم نمونه ۸۲۰ نفر برای بررسی روایی سازه اجرا شد. آزمون کایزر - مایر - اولکین^۵ که یک شاخص کفایت حجم نمونه در تحلیل عاملی اکتشافی است، برابر ۰/۹۷۷ بود که نشان‌دهنده کفایت حجم نمونه است. همچنین معناداری شاخص بارتلت^۶ نیز تأیید شده است ($P < ۰/۰۰۱$).

در تحلیل عاملی اکتشافی از روش تحلیل موازی استفاده شد که بر اساس آن، عامل‌هایی که مقدار ارزش ویژه واقعی آنها بیشتر از میانگین ارزش ویژه تصادفی باشد عوامل مستقل معرفی می‌شود. در این تحلیل دو عامل به‌عنوان عامل‌های زیربنایی تعیین شد.

دو عامل بنیادی به‌عنوان فهم کلمه‌ای^۷ به‌معنای ادراک و پردازش در قالب کلمات کوتاه و فهم گزاره‌ای^۸ به‌معنای ادراک و پردازش پیچیده و دارای ساخت نحوی نام‌گذاری شد. همچنین سه گویه که با عامل اصلی همخوانی نداشت، حذف شد. سپس بارهای عاملی نشانگرها، پایایی و روایی عامل‌ها بررسی و نیکویی برازش الگو ارزیابی شد. ارزش هر یک از بارهای عاملی نشانگرهای هر عامل باید بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۴ باشد.

بر اساس این الگو کلام شاخص، رشد در این دوره است و میزان رشد را نشان می‌دهد. بدین معنا که حواس، ادراکات، عواطف، نطق (بروزات) و قول (تعاریف ذهنی) بر اساس کلام ارزیابی می‌شود. کلام عام در نظر گرفته شده است و صرفاً تکلم مطرح نیست بلکه مجموعه گفتارها و رفتارهایی است که به مخاطبی و با غرض مشخصی انتقال می‌یابد (۱۱). درواقع کلام نماینده باورها، دیدنی‌ها، شنیدنی‌ها، دوست‌داشتنی‌ها و تعاریف ذهنی فرد است. یادگیری کلام بر اساس قالب‌های ادبی و بیانی قرآن، الگوی وحیانی یادگیری کلام فطری را در اختیار ما قرار می‌دهد (۱۱). بر این اساس، مؤلفه‌های رشد این دوره بر اساس ساختار کلام ارزیابی شده است.

در مرحله بعد، وضعیت مطلوب و غایت مؤلفه‌ها در انتهای این دوره بر اساس تحلیل محتوای کیفی این کتب با کدگذاری عبارت‌هایی که توصیف‌کننده غایت مؤلفه‌های مذکور در این دوره بودند، تدوین و سپس وضعیت مطلوب رشد کودک با توجه به ساختار کلام و بر اساس کتب مذکور تحلیل، کدگذاری و ۱۱۸ گویه طراحی شد. در ارزیابی، نظرات گروه خبرگان به دو روش کیفی و کمی جمع‌آوری، نسبت روایی محتوایی^۱ محاسبه و تغییرات لازم اعمال شد. با توجه به تعداد متخصصان که ۱۰ نفر بودند، گویه‌هایی که نسبت روایی محتوایی آنها کمتر از ۰/۶۶ بود، حذف و ۱۰۲ گویه تأیید شد. شاخص روایی محتوایی^۲ معادل ۰/۷۸ به دست آمد که نشان‌دهنده روایی محتوایی مطلوب است. سپس پانزده والد، میزان سادگی و قابل‌فهم‌بودن گویه‌ها را ارزیابی نمودند. در این مرحله هیچ گویه‌ای حذف نشد. در مرحله بعد، مقیاس به‌صورت اولیه با ۱۰۲ نمونه اجرا شد. مقدار ضریب آلفای کل مقیاس ۰/۹۴ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مطلوب

^۳ Spearman-Brown

^۴ Gottman

^۵ Kaiser-Mayer-Olkin (KMO)

^۶ Bartlett

^۷ Word comprehension

^۸ Propositional comprehension

^۱ Content validity ratio

^۲ Content validity index

جدول ۲) ارزیابی مؤلفه‌های دوره اول رشد بر اساس ساختار کلام

القا و لحن	القا پیامی است که در رویارویی با فرد دیگر به وی انتقال می‌یابد و لحن القا از طریق کلام است. از القا و لحن می‌توان نطق و عواطف کودک را ارزیابی کرد که باید مثبت، طیب و کریمانه باشد.
اسم و کلمه	اسم و کلمه شنیدن و دیدن کودک را فعال می‌کند که این موجب تقویت سایر حواس نیز می‌گردد. اسم و کلمه میزان فعال شدن حواس را نشان می‌دهد.
حرف و قید	شکل‌گیری مفاهیم مربوط به حدود طیب با حرف و قید است و از این طریق می‌توان قول (گزاره‌های ذهنی) کودک را ارزیابی نمود: سببیت و وساطت: کودک در ابتدا سبب‌ها را مربوط به اشیای دیگر می‌داند و با رشد خودآگاهی می‌تواند سببیت را به خود نسبت دهد. همچنین این فهم در کودک به معنای این است که برای تحقق هر کاری به تأمین اسباب آنها نیازمند است و هیچ چیز خود به خود محقق نمی‌شود. تعلق و مالکیت: فهم تعلق و مالکیت در کودک به معنای فهم نسبت بین اشیاء و اشخاص و خویش‌داری نسبت به اشیایی است که از آن وی نیست. همچنین می‌تواند چیزی را که به آن وابسته است به صورت دلخواه رها کند. مفهوم موقعیت: فهم موقعیت موجب آشنایی با محدودیت‌های زمانی و مکانی می‌گردد بدین معنا که چه کارهایی در چه مکان‌ها و زمان‌هایی انجام شود یا نشود. مفهوم تمایز: تقویت علم در کودک حاصل تقویت شنیدن‌ها و دیدن‌های او نسبت به محیط پیرامون است که موجب تمایز دیدن اشیاء و موضوعات می‌گردد و هر قدر دیدن‌ها و شنیدن‌های کودک افزایش یابد، قدرت تمایز او بیشتر می‌شود.
فعل	منظور از فعل، رخ دادن و انجام کاری در زمان است. فهم زمان موجب فعال شدن توان مدیریت در کودک است. ارزیابی فعل، میزان مواجهه کودک با افعال طیب (پاک و فطری) را نشان می‌دهد.
عطف و فصل	عطف به معنای پیوند دادن و اتصال دو یا چند کلمه، جمله یا کلام است. فصل نیز زمانی رخ می‌دهد که سخن گفتن به کلام‌های متنوع جدا از هم و در عین حال مرتبط به هم نیاز داشته باشد. خوب سخن گفتن و جمله‌سازی‌های کامل از نشانه‌های رشد تفکر در این دوره است. به عبارت دیگر، بتواند بر اساس غرض مشخصی از شاخه‌ای به شاخه دیگر به صورت مرتبط برود و مطالبش را سامان دهد.
جهت و شرط	فهم جهت (درک بود و نبود اشیاء) و شرط و توان به‌کارگیری آن به معنای شکل‌گیری گزاره‌هایی در درون کودک است و هر قدر کودک بتواند از جملات شرط بیشتری بهره‌مند شود، باورهای او (در زمینه اعتماد به شدن یا نشدن کارها) بیشتر می‌شود و می‌فهمد در پس هر اتفاقی، اتفاقی دیگر نهفته است.
برانگیختن و انتقال توجه	فعال شدن توجه کودک، هوشیاری را در او فعال می‌کند و سایر توان‌های او نیز ارتقا می‌یابد. این توان امکان مدیریت خود و دیگران را به فرد می‌دهد. بدین معنا که کودک نسبت تأکیده‌ها، تویخ‌ها و هوشیارسازها واکنش مثبت نشان می‌دهد.

جدول ۳) نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به روش تحلیل موازی

عامل	ارزش‌های ویژه واقعی	میانگین ارزش‌های ویژه داده‌های تصادفی	صدک ۹۵ ارزش‌های ویژه داده‌های تصادفی	درصد واریانس تبیین شده توسط هر عامل
۱	۲۴/۷۴	۱/۶۴	۱/۶۸	۳۳/۹۰
۲	۲/۱۶	۱/۵۹	۱/۶۳	۲/۹۶

جدول ۴) برآورد ضرایب استاندارد، پایایی و روایی عامل اول

نام متغیر	برآورد ضرایب استاندارد	مقدار تی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
۱	۰/۶۰	۱۸/۴۱	۰/۹۰۹	۰/۹۱۰
۲	۰/۵۹	۱۷/۹۲		
۳	۰/۵۹	۱۸/۱۰		
۴	۰/۶۴	۱۹/۹۱		
۵	۰/۶۷	۲۱/۱۰		
۶	۰/۶۲	۱۹/۱۰		
۷	۰/۶۳	۱۹/۶۷		
۸	۰/۶۶	۲۰/۵۷		
۹	۰/۶۲	۱۹/۰۷		
۱۰	۰/۶۴	۲۰/۱۳		

نطق و لحن؛ آواز عواطف

نام متغیر	برآورد ضرایب استاندارد	مقدار تی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
۱۱	۰/۶۲	۱۹/۲۹		
۱۲	۰/۶۲	۱۹/۲۲		
۱۳	۰/۶۱	۱۸/۷۶		
۱۴	۰/۵۹	۱۷/۹۹		
۱۵	۰/۶۱	۱۸/۶۶		
۱۶	۰/۶۳	۱۹/۵۸		
۱۷	۰/۶۰	۱۸/۰۲	۰/۸۱۵	۰/۸۱۶
۱۸	۰/۶۱	۱۸/۴۲		
۱۹	۰/۶۲	۱۸/۷۱		
۲۰	۰/۵۹	۱۷/۶۹		
۲۱	۰/۶۰	۱۸/۲۶		
۲۲	۰/۵۸	۱۷/۴۱		
۲۳	۰/۶۰	۱۷/۹۷		
۲۴	۰/۵۸	۱۷/۲۶		
۲۵	۰/۵۹	۱۷/۴۱	۰/۸۱۲	۰/۸۱۳
۲۶	۰/۶۲	۱۸/۸۴		
۲۷	۰/۶۰	۱۷/۹۴		
۲۸	۰/۶۶	۲۰/۰۳		
۲۹	۰/۶۳	۱۹/۰۸		
۳۰	۰/۶۲	۱۸/۷۱		
۳۱	۰/۶۱	۱۸/۲۲		

الفنا و لحن؛ ابزار رفتاری

اسم و کلمه

جدول ۵) برآورد ضرایب استاندارد، پایایی و روایی عامل دوم

نام متغیر	برآورد ضرایب استاندارد	مقدار تی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
۳۲	۰/۵۵	۱۶/۵۱	۰/۸۸۷	۰/۸۸۷
۳۳	۰/۵۴	۱۶/۲۱		
۳۴	۰/۶۱	۱۸/۶۱		
۳۵	۰/۶۱	۱۸/۶۹		
۳۶	۰/۶۶	۲۰/۶۶		
۳۷	۰/۶۱	۱۸/۶۰		
۳۸	۰/۶۱	۱۸/۶۶		
۳۹	۰/۵۹	۱۷/۹۹		
۴۰	۰/۵۶	۱۶/۹۴		
۴۱	۰/۵۹	۱۸/۱۲		
۴۲	۰/۶۱	۱۸/۷۵		
۴۳	۰/۵۹	۱۸/۱۰		
۴۴	۰/۶۵	۲۰/۲۷		
۴۵	۰/۶۲	۱۸/۹۴		
۴۶	۰/۶۰	۱۸/۴۲	۰/۸۲۹	۰/۸۳۰
۴۷	۰/۶۳	۱۹/۴۱		
۴۸	۰/۶۵	۲۰/۰۳		
۴۹	۰/۶۲	۱۸/۹۱		

بازی

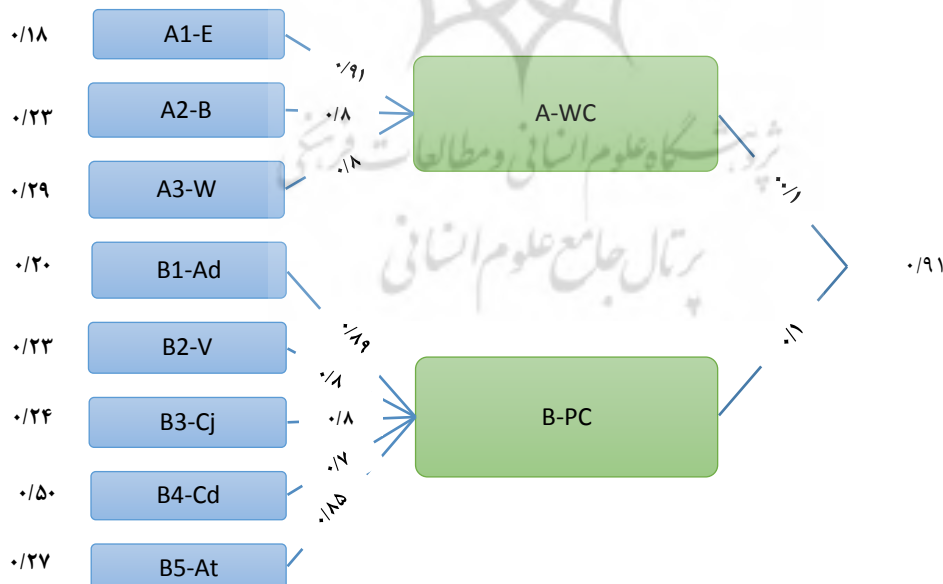
فصل

نام متغیر	برآورد ضرایب استاندارد	مقدار تی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
	۵۰	۰/۶۰	۱۸/۳۷	
	۵۱	۰/۶۱	۱۸/۶۰	
	۵۲	۰/۶۰	۱۸/۱۸	
	۵۳	۰/۶۱	۱۸/۴۸	
	۵۴	۰/۵۹	۱۷/۸۲	۰/۸۲۰
	۵۵	۰/۶۰	۱۸/۱۹	
	۵۶	۰/۶۲	۱۹/۰۴	
	۵۷	۰/۶۰	۱۸/۱۳	
	۵۸	۰/۶۰	۱۸/۰۸	
	۵۹	۰/۶۱	۱۸/۷۶	
	۶۰	۰/۶۰	۱۸/۲۸	
	۶۱	۰/۶۰	۱۸/۲۹	
	۶۲	۰/۶۲	۱۶/۷۴	۰/۵۳۶
	۶۳	۰/۵۹	۱۵/۹۲	
	۶۴	۰/۶۳	۱۸/۷۳	۰/۸۱۴
	۶۵	۰/۶۴	۱۹/۵۷	
	۶۶	۰/۶۱	۱۸/۳۷	
	۶۷	۰/۶۱	۱۸/۴۸	
	۶۸	۰/۶۴	۱۹/۸۳	
	۶۹	۰/۶۰	۱۸/۲۷	
	۷۰	۰/۶۱	۱۸/۶۵	

عطف و فصل

جهت و شرط

برآیند و انتقال توجه

کای اسکوتر = ۱۲۳/۲۷، درجه آزادی = ۱۹، $P = ۰/۰۰۰$

نمودار (۱) الگوی کلی در حالت ضرایب استاندارد شده

جدول ۶) برآورد ضرایب استاندارد، پایایی و روایی الگوی کلی

نام متغیر	برآورد ضرایب استاندارد	مقدار تی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
القا و لحن؛ ابراز عواطف	۰/۹۱	۳۳/۰۵	۰/۹۴۴	۰/۹۰۹
عامل اول (فهم کلمه‌ای)	۰/۸۸	۳۱/۲۳		
القا و لحن؛ ابراز رفتاری	۰/۸۴	۲۹/۴۰		
اسم و کلمه	۰/۸۹	۳۲/۳۸	۰/۹۵۳	۰/۹۲۴
قید	۰/۸۸	۳۱/۴۰		
فعل	۰/۸۷	۳۱/۲۳		
عامل دوم (فهم گزاره‌ای)	۰/۷۱	۲۳/۰۳		
عطف و فصل	۰/۸۵	۳۰/۱۱		
جهت و شرط				
برانگیختگی و انتقال توجه				

معنی‌دار است و ابزار روایی مناسب دارد. در عامل‌ها مقدار مربوط به آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بالاتر از ۰/۵ بود که نشان‌دهنده پایایی مناسب است. در ارزیابی برازش الگو به‌طور کلی زمانی که دست‌کم سه شاخص مقادیری در بازه قابل‌قبول داشته باشند، برازش الگو خوب و قابل‌قبول است.

همان‌طور که در جداول شماره ۴ تا ۶ ملاحظه می‌شود، تمامی مقادیر ضرایب استاندارد مرتبط با عامل‌ها و الگوی کلی بالاتر از ۰/۴ بود. بنابراین، از پایایی کافی برخوردار است. در جداول فوق مقادیر تی نیز برای گویه‌ها نشان داده شده است که معمولاً پارامترهای روایی مرتبط با الگوی ساختاری معرفی می‌شوند و تمامی مقادیر خارج از بازه (۱/۹۶ و -۱/۹۶) و

جدول ۷) شاخص‌های برازش

نام آزمون	توضیحات	مقادیر قابل قبول	عامل اول (فهم ترکیبی کلمه‌ای ادراکی)	عامل دوم (فهم گزاره‌ای)	مقدار به دست آمده
χ^2/df	کای اسکوئر نسبی	۳ < خوب ۵ < قابل قبول	۱/۹۹۵	۱/۷۰۴	۶/۴۸۸
RMR	ریشه میانگین مجذور باقی‌مانده‌ها	< ۰/۱	۰/۰۲۵	۰/۰۲۳	۰/۰۰۸
GFI	شاخص نیکویی برازش	> ۰/۹	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۶
AGFI	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	> ۰/۹	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۳
NFI	شاخص برازش هنجار شده	> ۰/۹	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۹
RFI	شاخص برازش نسبی	> ۰/۹	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۸
IFI	شاخص برازش فزاینده	> ۰/۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹
CFI	شاخص برازش مقایسه‌ای	> ۰/۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹
RMSEA	ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب	۰/۰۸ < خوب ۰/۱ > ضعیف	۰/۰۳۵	۰/۰۲۹	۰/۰۸۲

یعنی دوره کودکی محسوب می‌شود. کلام ابزاری برای تقویت همه توان‌ها و راهی برای شناخت ویژگی‌های بالفعل انسان است. با توجه به نقش محوری کلام طیّب در این دوره، می‌توان مقیاس محقق‌ساخته را «مقیاس تحولی کلام طیّب» نام‌گذاری کرد. شاخص روایی محتوایی ۰/۷۸ بود که قابل‌قبول

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش تبیین مؤلفه‌های رشد در دوره کودکی و تدوین مقیاسی جهت ارزیابی آن بر اساس یک الگوی نظری قرآنی بود. بر اساس این الگو کلام، شاخص رشد در دوره اول

کلمه‌ای و فهم گزاره‌ای در ساختار کلام کودک شناسایی شده است. پژوهش‌های مربوط به ساختار زبان نیز در دو حیطه زبان درکی^۱ و زبان بیانی^۲ مطرح می‌شود (۳۵).

ارزیابی رشد باید با توجه به بافت اجتماعی و فرهنگی آن جامعه باشد (۳۷). آزمون سنجش رشد شناخت، ارتباط اجتماعی و حرکت نیوشا (۳۸) یکی از مهم‌ترین مقیاس‌های استاندارد بومی است که از نظر ابعاد ارزیابی رشد با مقیاس محقق‌ساخته قابل مقایسه است. همچنین مقیاس‌های ارزیابی رشد زبان نیز با هدف سنجش اختلال در اکتساب زبان تدوین شده‌اند؛ نه اینکه شاخصی از رشد عمومی کودک باشند. مقیاس رشد زبانی کودکان (۳۹) یک مقیاس استاندارد بومی در ارزیابی رشد زبان است. نکته بااهمیت این است که این دو مقیاس بر اساس مبانی نظری تجربی توانش‌های رشد تدوین شده‌اند. وجه تمایز مقیاس تحولی کلام طیب، ارزیابی ابعاد رفتاری، هیجانی، شناختی و توجهی بر اساس سیر شکل‌گیری کلام در کودک است. در مقیاس تحولی کلام طیب، میزان رشد کلام طیب در کودک ارزیابی می‌شود و از این جهت، علاوه بر سنجش رشد توان‌های مادی، غایت رشد در دوره کودکی را که طیب‌گرایی است نیز در بر می‌گیرد. بر این اساس، ابزار رفتاری و عواطف طیب در لحن کودک نمود می‌یابد. میزان فعال‌شدن حواس با خزانه لغات طیب کودک ارتباط دارد. مفهوم سببیت و وساطت، مالکیت، محدودیت‌های زمانی و مکانی و فهم تمایز با انواع قید در کودک شکل می‌گیرد. نوع مواجهه‌ای که کودک در معرض آن قرار گرفته است در افعالی که به کار می‌برد، قابل ردیابی است. همچنین میزان فعال‌شدن تفکر کودک در عطف و فصل و توان استفاده از کلام به‌صورت پیوسته یا متمایز قابل مشاهده است. جهت و شرط، تعاریف و گزاره‌های ذهنی کودک را نشان می‌دهد. همچنین خودگردانی با فعال‌شدن توجه کودک ارتباط دارد.

این پژوهش نشان داده است که مقیاس محقق‌ساخته از روایی و پایایی مطلوبی برخوردار است و می‌توان از این مقیاس در پژوهش‌های آینده و بررسی تأثیر برنامه‌های آموزشی و درمانی استفاده نمود. همچنین از آنجا که این مقیاس قابلیت ارزیابی رشد کلام کودک را در انتهای دوره اول رشد و کودکی اول دارد و می‌توان بر اساس آن برنامه‌های آموزشی، شیوه‌نامه‌های تربیتی و اصول آموزش کلام را به کودک برای والدین و مربیان طراحی نمود.

است. همچنین ضریب پایایی ۰/۹۴ نشان‌دهنده پایایی مطلوب مقیاس است. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داده است که مقیاس دارای دو عامل محوری؛ و بار عاملی گویه‌ها بیشتر از ۰/۴ بود. بر اساس تحلیل عاملی تأییدی، مقیاس دارای دو عامل زیربنایی و هشت مؤلفه است و تمام مسیرها از گویه‌ها به عامل‌ها در سطح ۰/۰۵ معنادار بودند و مقیاس از روایی سازه مناسبی برخوردار است. ساختار تحولی این مقیاس با ساختار رشد زبان همسو است و نتایج این پژوهش با نظریه و شواهد پژوهشی حیطه زبان همخوانی دارد. همچنین تحول زبان کودکان از الگوی کلی و عمومی رشد تبعیت می‌کند. بدین صورت که کودک در سیر رشد، ابتدا حالت‌های پیش‌کلامی در ارتباط را به کار می‌برد، پس از آن کلمه‌گویی و سپس جملات ساده تا ساختارهای نحوی پیچیده را در جملات خود به کار می‌گیرد. همچنین به نظر می‌رسد این مقیاس می‌تواند ابعاد مختلف رشد شناختی، اجتماعی، حرکتی و عاطفی کودک را ارزیابی نماید و می‌توان شاخص کلام را یکی از مناسب‌ترین شاخص‌های رشد کودک در نظر گرفت. شواهد تجربی متعدد ارتباط قوی رشد زبان و رشد عمومی کودک را نشان می‌دهد (۲۹-۳۳). بهترین نشان‌دهنده رشد کودک صرفاً رشد حرکتی و جسمی نیست بلکه پردازش‌های سطح بالاتری که در زبان نمود می‌یابد، به سادگی پختگی فرایندهای عصبی، مهارت‌های ارتباطی، هیجانی و ذهنی پیچیده را نشان می‌دهد (۲۸). رشد زبان نیازمند رشد توانمندی‌های پردازش اطلاعات در حیطه‌های حافظه، سرعت پردازش، توجه و توانمندی در بازنمایی است (۳۴). از نظر رشد اجتماعی، زبان در بافت مکالمات دو طرفه کودک و مراقب شکل می‌گیرد که یکی از مهم‌ترین فرایندهای اجتماعی‌شدن کودک است و اکتساب زبان مبتنی بر رشد مهارت‌های ارتباطی نیز است (۳۵). در بُعد رشد هیجانی، زبان یکی از مهم‌ترین پایه‌های رشد هیجانی است که هم بر شیوه تجربه هیجان هم بر ادراک آن اثرگذار است (۳۲). کلام رفتار پیچیده‌ای است که نیازمند هماهنگی‌های حرکتی نیز است و اکتساب مهارت‌های حرکتی کودک را قادر می‌سازد تا رفتارهای مشابه آنها را در تعاملات خود به کار گیرد و علاوه بر این، ظهور مهارت‌های حرکتی جدید تجارب کودک را در تعامل با اشیاء و افراد تغییر می‌دهد (۳۶).

مقیاس تحولی کلام طیب ابعاد مختلف رشد زبان از قبیل واژگان، معناشناسی، رشد دستور زبان و زبان عملی را ارزیابی می‌کند. همچنین در این پژوهش دو عامل محوری فهم

^۱) Receptive

^۲) Expressive

مشارکت مؤلفان

نگارش و تحلیل داده‌ها: مؤلف اول؛ فکر اولیه: مؤلفان اول و سوم؛ ناظر علمی و نظارت بر انجام کار و بازنگری متن: مؤلفان دوم تا چهارم.

محدودیت‌های پژوهش

از محدودیت‌های این پژوهش در اختیار نداشتن انتظارات رشدی کودک در هر مؤلفه از بدو تولد و همچنین بررسی نشدن روایی همگرا و واگرا بود.

References

1. Lerner RM, Agans JP, DeSouza LM, Hershberg RM. Developmental science in 2025: A predictive review. *Research in Human Development*. 2014; 11(4):255-72.
2. Overton WF, Molenaar P, Lerner RM. *Handbook of child psychology and developmental science: Theory and method*, Vol. 1: John Wiley & Sons, Inc. 2015.
3. Berk LE. The role of make-believe play in development of self-regulation. *Encyclopedia on Early Childhood Development*[online] <https://www.childencyclopedia.com/play-based-learning/according-experts/role-make-believe-play-development-self-regulation>. 2018.
4. Overton WF, Molenaar PC. Concepts, theory, and method in developmental science: A view of the issues. *Handbook of child psychology and developmental science*. 2015:1-8.
5. Ghayemi Moghadam M, Nozari M, Davoodi M, Azerbaijani M. Barresi-e Marahel-e Tahavol bar Asas-e Manabe-e Islami. *Ravanshenasi va Din*. 2015; 32(4): 23-42. (Full Text in Persian)
6. Okhovat A. The methods of lexical expedient. Tehran: Quran and Ahl Al-Bayt Publications, 2013. (Full Text in Persian)
7. Okhovat A. *Development Process Cognition*. Tehran: Quran Ahlebait Publication; 2014. (Full Text in Persian)
8. Okhovat A. *Semantics Of Development*. Tehran: Quran Ahlebait Publication; 2017. (Full Text in Persian)
9. Okhovat A. *Development Of Social Thinking Stages: Bologh-e Atefi; Ekram Va Talif Stage*. Tehran: Entesharat-e Quran and Ahlul Bayt-e Nabovat 2016. (Full Text in Persian)
10. Okhovat A. *The document on the requirements of raising a tayyeb child*. Tehran: Quran Ahlebait Publication; 2019. (Full Text in Persian)
11. Fayyaz F, Okhovat AR. *Principles and skills of raising children aged 2 to 7 years with a tayyeb selection approach*. Tehran: Quran Ahlebait Publication; 2018. (Full Text in Persian)
12. Okhovat A. *Talk With Children By Tayyeb Word*:

پیشنهاد‌های پژوهش

به نظر می‌رسد طراحی مقیاسی که رشد کلام طیب کودک را از بدو تولد ارزیابی نماید، ضروری است. همچنین پیشنهاد می‌گردد در پژوهش‌های آتی روایی همگرای این مقیاس با سایر آزمون‌های سنجش رشد کودک ارزیابی شود. با توجه به نبودن این مقیاس، لازم است در پژوهش‌های آتی هماهنگی شاخص‌های مقیاس با وضعیت رشدی کودکان شش‌ساله در ایران و سایر کشورها بررسی گردد. این مقیاس بر اساس سیر منطقی و مرحله‌ای رشد کلام، شاخص‌های رشد مطلوب را از نظر منابع دینی برای کودکان تنظیم کرده است اما با این حال رسیدن به کلام طیب می‌تواند از کودکی به کودک دیگر و از بافتی به بافت دیگر متفاوت باشد. بررسی این تفاوت‌ها و مهم‌تر از این بررسی هماهنگی نظریه و وضعیت موجود رشد کلام در کودکان در پژوهش‌های آتی توصیه می‌شود.

قدردانی

مؤلفان مقاله از هسته پژوهشی قرآن و روان‌شناسی دانشگاه تهران که خالصانه زمینه تلاش پژوهشگران را در تولید روان‌شناسی بومی و اسلامی فراهم می‌کنند، تشکر و قدردانی می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، پژوهش حاضر بخشی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مؤلف اول با کد ۱۴۱۰۹۵ است.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان صورت گرفته است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

special for child researchers. Tehran: Quran Ahlebait Publication; 2019. (Full Text in Persian)

13. Okhovat A. The Document Of Education and Purification. Tehran: Quran Ahlebait Publication; 2019. (Full Text in Persian)

14. Okhovat A. Development Of Social Thinking Stages: Before brith to speech ; Tadib notgh And Talim Kalam Stage. Tehran: Quran Ahlebait Publication; 2013. (Full Text in Persian)

15. Farhoush M. Spiritual Growth in Islamic Psychology Research. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2019;5(2):1-5. (Full Text in Persian)

16. Mahdavinoor SH, Mahdavinoor SMM. Criteria for spiritual health in five realms of man based on the teachings of the Qur'an. Journal of Pizhūhish dar dīn va Salāmat. 2021;7(4):114-30. (Full Text in Persian)

17. Mousavi SE, Elahi T, Masjedi-Arani A, Ebrahimi LS, Jalilpour M, Shahsavari Z. A Comparison of Human Development in Psychology and Nahj al-Balaghah. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2018;4(5):129-40. (Full Text in Persian)

18. Pérez Escamilla R, Cavallera V, Tomlinson M, Dua T. Scaling up Integrated Early Childhood Development programs: lessons from four countries. Child: care, health and development. 2018;44(1):50-61.

19. Milner KM, Salazar RB, Bhopal S, Brentani A, Britto PR, Dua T, et al. Contextual design choices and partnerships for scaling early child development programmes. Archives of disease in childhood. 2019; 104(Suppl 1):S3-S12.

20. Cavallera V, Tomlinson M, Radner J, Coetzee B, Daelmans B, Hughes R, et al. Scaling early child development: what are the barriers and enablers? Archives of Disease in Childhood.2019;104(Suppl 1):S43-S50.

21. Weitzman C, Wegner L. Section on Developmental and Behavioral Pediatrics, Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health, Council on Early Childhood, and Society for Developmental and Behavioral Pediatrics, Blum NJ, Macias MM, Bauer NS, Bridgemohan C, Goldson E, McGuinn LJ, Weitzman C, Siegel BS. Promoting optimal development: Screening for behavioral and emotional problems. Pediatrics. 2015;135(2):384-95.

22. Sun J, Rao N, Engle P. Assessing early child development in the East Asia Pacific region: Cultural appropriateness and item equivalence in measurement. Unpublished manuscript. 2012.

23. Rao AR, Baskaran V, Sarada R, Ravishankar GA. In vivo bioavailability and antioxidant activity of carotenoids from microalgal biomass-A repeated dose study. Food research international. 2013;54(1):711-7.

24. Conti- Ramsden G, Durkin K. Language development nd assessment in the preschool period. Neuropsychology

review. 2012;22:384-401.

25. Soleimani F, Azari N, Kraskian-Mojembari A, Vameghi R, Shahshahani-Pour S, Sajedi F. Developing of the Persian version of Bayley scales of infant and toddlers development screening test and determine its validity and reliability. Archives of Rehabilitation. 2014;14(6):18-29. (Full Text in Persian)

26. Comrey A, Lee H. A first course in factor analysis: psychology press. Taylor and Francis Group New York, NY; 2013.

27. Owens R, Farinella K, Metz D, Owens R, Owens R. Introduction to Communication Disorders: A Lifespan Evidence-Based Perspective (In print). 2020.

28. Guimarães CF, Oda AL. Instrumentos de avaliação de linguagem infantil: aplicabilidade em deficientes. Revista CEFAC. 2013;15:1690-70.2

29. Monshizadeh L, Vameghi R, Rahimi M, Sajedi F, Hashemi SB, Yadegari F, et al. Is There Any Association Between Language Acquisition and Cognitive Development in Cochlear-Implanted Children? 2021. (Full Text in Persian)

30. Doove BM, Feron FJ, Van Os J, Drukker M. Preschool communication: Early identification of concerns about preschool language development and social participation. Frontiers in public health. 2021; 8:546536.

31. Carvalho AD, Lemos SM, Goulart LM. Language development and its relation to social behavior and family and school environments: a systematic review. InCodas. Sociedade Brasileira de Fonoaudiologia. 2016; (28):470-79.

32. Lindquist KA, MacCormack JK, Shablack H. The role of language in emotion: Predictions from psychological constructionism. Frontiers in psychology. 2015;6:444.

33. Veldman SL, Santos R, Jones RA, Sousa-Sá E, Okely AD. Associations between gross motor skills and cognitive development in toddlers. Early human development. 2019;132:39-44.

34. Rose SA, Feldman JF, Jankowski JJ. Dimensions of cognition in infancy. Intelligence.2004;32(3):245-62.

35. Snowling MJ, Hulme C. Annual Research Review: Reading disorders revisited—the critical importance of oral language. Journal of Child Psychology and Psychiatry.2021;62(5):635-53.

36. Iverson JM. Developing language in a developing body: The relationship between motor development and language development. Journal of child language. 2010;37(2):229-61.

37. Conti-Ramsden G, Durkin K. Language development and assessment in the preschool period. Neuropsychology review. 2012;22(4):384-401.

38. Jafari Z, Ashayeri H, Malayeri S, Ala aldini F. Translation, reliability and validity of the newsha hearing, language and speech development scale among children in iran. PAYESH.2009;8(3):271-278. (Full Text in Persian)

39. Faramarzi S, Kiyani M, Lahijian Z. Construction, Validation & Investigating Reliability of the Language Development Scale of Children. Quarterly of Educational Measurement. 2018;8(31):1-31 .(Full Text in Persian)

پیوست: مقیاس تحولی کلام طیب

خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	گویه‌ها
					۱. در کنار والدین شادتر است.
					۲. پیام‌ها و منظور کلام دیگران را متوجه می‌شود.
					۳. در مواجهه با محیط و اطرافیان اضطراب دارد.
					۴. در مکان‌های جدید راحت نیست.
					۵. به لحن مهربانانه یا خشن واکنش متناسب نشان می‌دهد.
					۶. لحن تعجبی را درک می‌کند.
					۷. به جملات پرسشی واکنش مناسب نشان می‌دهد.
					۸. می‌تواند تعجب خود را ابراز کند.
					۹. نسبت به شعر و آهنگ آن واکنش متفاوتی از متن ساده نشان می‌دهد.
					۱۰. محبت خود را به والدین ابراز می‌کند.
					۱۱. می‌تواند با رفتار یا کلامش به دیگران ابراز علاقه کند.
					۱۲. پرانرژی و بانشاط است.
					۱۳. از بازی کردن با والدین بیشتر خوشحال می‌شود.
					۱۴. هنگام ابراز هیجاناتش به دوستان یا اطرافیانش آسیب وارد کند.
					۱۵. انواع هیجانات خود مانند خشم، ترس و شادی را می‌شناسد.
					۱۶. می‌تواند هیجانات خود را نام‌گذاری کند.
					۱۷. زمانی که به خواسته‌اش نمی‌رسد، قشقرق راه می‌اندازد.
					۱۸. نسبت به هم‌بازی‌های خود پرخاشگری دارد.
					۱۹. هنگام خشم، دیگران را کتک یا به آنها آسیب می‌زند.
					۲۰. هنگام خشم یا عصبانیت اسباب‌بازی‌های خود را تخریب می‌کند.
					۲۱. در هنگام مشاهده غم یا ناراحتی والدین غمگین می‌شود.
					۲۲. توان ابراز خواسته خود به شیوه شایسته و بدون اضطراب را دارد.
					۲۳. خواسته‌های خود را به شیوه‌های مختلف به پدر و مادر بیان می‌کند.
					۲۴. در رفت و آمد با نزدیکان صمیمی و راحت است.
					۲۵. می‌تواند نام اشیاء اطراف خود را به راحتی بیان کند.
					۲۶. اشیائی را که در محیط اطرافش وجود دارد به اسم می‌شناسد.
					۲۷. برای بیان منظور خود از کلمات ناشایست استفاده نمی‌کند.
					۲۸. بعد از نام‌بردن از یک گل خوشبو هیجان مطلوب خود را نسبت به آن نشان می‌دهد.
					۲۹. پس از شنیدن نام اشیاء تازه مانند میوه‌ها یا گل‌ها تمایل دارد در مورد آنها صحبت کند.
					۳۰. تمایل دارد در مواجهه با مخلوقات (گل‌ها، میوه‌ها، حیوانات و ...) آن را به دقت مشاهده کند.

				۳۱. تمایل دارد در مواجهه با مخلوقات (گل‌ها، میوه‌ها، حیوانات و ...) آن را از زوایای مختلف بررسی کند.
				۳۲. وقتی از او می‌پرسیم که چرا موضوعی اتفاق افتاد، دلیل و عاملش را می‌گوید.
				۳۳. با توضیح والدین برای فراهم نشدن چیزی قانع نمی‌شود.
				۳۴. هنگامی که دلیل کارها را بیان می‌کنیم، متوجه می‌شود.
				۳۵. در بازی‌هایش اهل معامله و رد و بدل کردن اسباب‌بازی‌هایش است.
				۳۶. به وسایل دیگران آسیب نمی‌زند.
				۳۷. تفاوت بین شب و روز را متوجه می‌شود.
				۳۸. تفاوت بین مسجد و خانه را می‌شناسد.
				۳۹. تشخیص می‌دهد که شب زمان استراحت و روز زمان بازی و فعالیت است.
				۴۰. بدون اجازه والدینش به کوچه یا منزل دیگران نمی‌رود.
				۴۱. تفاوت حیوانات را از یکدیگر تشخیص می‌دهد.
				۴۲. توانایی تفکیک گیاهان را از یکدیگر دارد.
				۴۳. میوه‌ها را از یکدیگر تشخیص می‌دهد.
				۴۴. رنگ‌ها را از یکدیگر متمایز می‌بیند.
				۴۵. شکل‌های مختلف هندسی (مانند مربع، مستطیل، دایره و...) را می‌شناسد.
				۴۶. می‌تواند دلیل اینکه برخی کارها را دوست ندارد توضیح دهد.
				۴۷. می‌تواند کار خوب و بد را از هم تشخیص دهد.
				۴۸. زمان‌های حال، گذشته و آینده را می‌فهمد.
				۴۹. مؤدبانه صحبت می‌کند.
				۵۰. بد اخلاق و بی‌حوصله است.
				۵۱. از فعل‌های متعدد و متنوع استفاده می‌کند.
				۵۲. به کارهای مثبت (مانند نماز خواندن، کتاب خواندن، محبت کردن، تمیز بودن و ...) علاقه دارد و می‌تواند در مورد آن صحبت کند.
				۵۳. شعر یا سوره کوتاه را حفظ می‌کند.
				۵۴. خاطراتش را با عباراتی مناسب برای دیگران تعریف می‌کند.
				۵۵. می‌تواند خاطراتش را به صورت پیوسته و واضح بیان کند.
				۵۶. می‌تواند رویدادها را مرتبط بیان کند.
				۵۷. نمی‌تواند مقصود خود را بیان کند.
				۵۸. می‌تواند یک بازی را از ابتدا تا انتها دنبال کند.
				۵۹. می‌تواند به خوبی مشکلاتش را توضیح دهد.
				۶۰. می‌تواند درباره ویژگی‌های یک حیوان یا وسیله‌ای که می‌شناسد، با عبارات مناسب و مرتب آن را توصیف کند.
				۶۱. می‌تواند مراحل انجام یک کار را توضیح دهد.
				۶۲. شروط موفقیت در کاری را در عمل به کار می‌گیرد.
				۶۳. وقتی به او اجازه وارد شدن به اتاق والدین داده نمی‌شود، سماجت می‌ورزد.
				۶۴. رضایت والدین یا مربی برایش اهمیت دارد.
				۶۵. به سؤالاتی که از او می‌شود، با دقت جواب می‌دهد.
				۶۶. در مواجهه با امور خطرناک به تأکید و هشدار والدین توجه می‌کند.
				۶۷. به توضیحات والدین درباره اشیا و پدیده‌ها واکنش نشان می‌دهد.
				۶۸. می‌توان خوشحالی او را برانگیخت.
				۶۹. می‌تواند عذرخواهی کند.
				۷۰. نسبت به هشدارها واکنش نشان می‌دهد.